

یادداشت‌هایی دربارهٔ سند بادنامه

از جمله کتبی که به سبک و اسلوب کللیه و دمنهٔ بهرامشاهی، نوشته شده است، یکی هم سندبادنامه است به قلم ظهیری سمرقندی. این کتاب که از امهات کتب نشر فارسی، محسوب می‌شود؛ نخستین بار به وسیلهٔ مرحوم احمد آتش، فاضل ترک، به انضمام روایتی از آن به زبان عربی عامی و مقدمه‌ای مفصل به ترکی، به سال ۱۹۴۸ میلادی، در استانبول به طبع رسید.

در باب چاپ مرحوم آتش، جای گفتگو فراوان است؛ اگرچه آن بزرگوار، منتهای کوشش خویش را در تصحیح و تعلیقات سندبادنامه به کار برده بوده است.

نگارنده، سالها پیش، یادداشت‌هایی دربارهٔ متن مطبوع سندبادنامه، فراهم آورده بود که اینک، قسمتی از آن را که غالباً مربوط به مآخذ اشعار فارسی سندبادنامه است، به خوانندگان آینده تقدیم می‌نماید.

۱۸/۴: الدین ... رجوع شود به نامهٔ تنسر، چاپ اول مینوی، ۱۳۸۸ و حواشی و توضیحات نامهٔ تنسر ص ۵۳ و امثال و حکم، ج ۳ ص ۶۱۳ بیعد و کللیهٔ مینوی ۹/۴ و چهارمقاله، طبع معین ص ۱۸ هامش ۷ و ۸.

۱۰/۶: السلطان ظل... رجوع شود به شرح مثنوی شریف، جزو دوم دفتر اول ص ۵۲۳ ۱۸/۶ و ۱/۷: ایمن مشو... دیوان عثمان مختاری، طبع همائی، ص ۳۰۹ و دیوان رونی، چاپ چایکین ۸/۷۶ و ۱۵ دیده شود.*

۱۳/۷: درم از کف... این بیت از منصور منطقی رازی است مجمع‌الفصحی، طبع مصفا ج ۳ ص ۱۱۸۱: مجلهٔ دانشکدهٔ ادبیات و علوم انسانی دانشگاه طهران، شمارهٔ پی در پی ۷۸ ص یازده.

۱۳/۱۰: خطبتک ابکار... این بیت با اندک تغییری در المضاف‌الیهٔ بدایع‌الازمان، چاپ عباس اقبال (۳/۳۴) آمده است.

۴-۲/۱۲: اگر بچرخ بر... و ابیات مابعد از ابوالفرج رونی است: دیوان، چاپ چایکین ص ۸۲

۱۰/۱۲: زان سوی... از عمادی است: سخن و سخنوران ج ۲ ص ۱۸۴ ۱۱/۱۲: از تاب جود او... بیت از سیدحسن غزنوی است: دیوان، طبع مدرس رضوی ص ۱۱۳

۹/۱۵: بی دفتر ملک... از عمادی است: لب‌الالباب، طبع نفیسی، ص ۷۲۷ ۵-۲/۱۶: ازین پس با زبان... از اشعار سید حسن غزنوی است: دیوان ص ۸۳

- ۶/۲۱: فلست باول... این بیت، با بیتی دیگر در ترجمه تاریخ یمنی، چاپ شعار، ۹/۲۸ آمده است.
- ۱۰/۲۲: برآنی که... از عمادی است: سخن و سخنوران ج ۲ ص ۱۸۴
- ۱۷-۱۴/۲۲: کلام کنور... از گفته‌های حریری، صاحب مقامات است درباره مسعود سعد سلمان: مجله دانشکده ادبیات طهران، سال پنجم، شماره چهارم، تحقیق مینوی بعنوان شعر حریری درباره مسعود سعد، دیده شود.
- ۱۲-۱۳/۲۳: هر دو بیت از انوری است: دیوان، چاپ اول مدرس رضوی، ج ۲ ص ۵۷۸
- ۱۵/۲۹-۱/۳۰: آن خسر [و] آن کی... گوینده این دو بیت، رشید و طواط است: دیوان، طبع نفیسی ص ۱۴۰ ابیات ۱۷۷۸ و ۱۷۸۰: حواشی راحة الصدور ص ۴۷۸: لباب‌الباب، بکوشش نفیسی ص ۱۴ هاشم ا.
- ۸-۹/۳۲: اگر شمایل حلمش... از بلقرج رونی است: دیوان، چاپ چایکین ص ۶۰.
- ۶/۴۳: من یزرع... کلیله مینوی ص ۱۲۵، نفثة المصدور، چاپ یزدگردی، ۱۲/۲۸ و تحلیل اشعار ناصر خسرو ص ۳۵ دیده شود.
- ۲-۱/۳۵: مثل‌الملک... در اغراض السیاسة، طبع جعفر شعار، ص ۱۹۴ به انوشیروان بن قباد، نسبت داده شده است.
- ۵/۳۵: از رعیت شمی... از سنائی غزنوی است: حدیقه، چاپ رضوی ص ۵۷۳ و تعلیقات حدیقه، چاپ مدرس ص ۶۳۷: یادداشت‌های قزوینی ج ۵ ۱۲۴ و ۱۲۵.
- ۴/۳۷: هر که در... سنائی راست: دیوان، چاپ دوم رضوی، ص ۹۴.
- ۷/۳۹: عدل‌کن... از حدیقه سنائی است: چاپ مدرس رضوی ۱۰/۵۵۵: نیز رجوع شود به امثال و حکم، ج ۲ ص ۱۰۹۴.
- ۲/۵۳: آنراکی... از ابیات منسوب به نظامی است: گنجینه گنجوی ص ۲۲۶.
- ۳-۲/۵۴: هست بردن... از ابیات معروف سنائی است: دیوان طبع مدرس رضوی ص ۱۹۳.
- ۱۱-۱۰/۵۵: من طلب... رجوع شود به احادیث مثنوی ص ۷۸.
- ۶-۵/۵۹: اضبر علی... با اختلاف در الفاظ، در کلیله مینوی ۱۰/۳۳۶-۱۱ آمده است.
- ۸/۵۹: همواره برین... در کلیله نیز منقول است: طبع مینوی ۱۲/۳۲۶.
- ۵/۶۶: بچه بط... از حدیقه سنائی است. نگاه کنید به حدیقه ۱۱/۱۵۴ و تعلیقات حدیقه ص ۲۲۶.
- ۱۲-۱۱/۶۶: هر روز فلک... این دو بیت با اندک اختلافی در الفاظ، بدون ذکر نام گوینده، در جهانگشای جوینی ج ۲ ص ۱۰۶ س ۸-۹ منقول است.
- ۱۲/۶۸: گرتنگ... این بیت، بدون ذکر نام قائل، در اسرار التوحید آمده است: امثال و حکم ج ۳ ص ۱۲۸۱.
- ۱۲/۷۱: ذوالجمل... نگاه کنید به نامه تنسر، طبع اول مینوی ۵/۲۱ و حواشی

آن ص ۵۸.

۸/۷۲: نحن الزمان... در کلیله نیز منقول است: چاپ مینوی ۴۰۰/۱۰-۱۱.
 ۱۱/۷۵: شبرفت... درباره این بیت و نام قائل آن رجوع شود به نشئه‌المصدر
 ۱۱۱/۵-۶ و توضیحات.

۱۲/۷۷: من لم... جهانگشای جوینی، طبع قزوینی، ج ۲ ص ۶۴ و منتخب قابوسنامه،
 طبع نفیسی ۱۲۸/۱۲-۱۵ و تملیقات حدیقه، چاپ مدرس رضوی، ص ۵۳۳ و
 نقد حال مینوی ص ۸۸-۸۹ دیده شود.

۱۷/۷۷: کرا سرکه... بنا بنقل مرحوم دهخدا در امثال و حکم (ج ۳ ص ۱۲۵۳) از
 فردوسی است.

۱۷/۹۰: قصه یوسف... مطلع قصیده‌ایست از سنائی: دیوان، طبع مدرس رضوی، ص
 ۱۸۰.

۱۳/۹۴-۱۴: زن چو... از انوری است: دیوان، چاپ اول مدرس رضوی ج ۲ ص ۶۳۰
 ۱۰/۱۰۱: فیالیت... این بیت که در کلیله چاپ مینوی (۷/۱۸۸) نیز آمده است، از
 متنبی است: شرح عکبری، ص ۱۰۸؛ مجله دانشکده ادبیات مشهد، سال چهارم،
 شماره ۴

۷/۱۱۲: شاوروهن... رجوع شود به احادیث مثنوی ص ۳۰

۸/۱۱۲: الرجال قوامون... سورة النساء (۴) آیه ۲۸

۱۵/۱۲۵: گمان معاینه... در باب گوینده این مصراع اختلاف است: احوال و آثار
 رودکی ص ۲۵۸ و ۴۶۱: دیوان سنائی ص ۸۶۱ و ۱۴/۱۳۰ و امثال و حکم
 ج ۴ ص ۱۲۰۴ دیده شود.

۷/۱۲۶: ستذکرنی... قسمتی از این بیت، در نشئه‌المصدر، چاپ یزدگردی ۶/۱۰،
 ذکر شده است.

۹/۱۲۶: شتابندگی... از فردوسی است: شاهنامه، ج ۲ ص ۵۸۰.

۱۶/۱۳۰: مرا لبان... درباره گوینده این بیت اختلاف است: احوال و اشعار رودکی
 ص ۴۶۱ و کلیات شمس، چاپ فروزانفر، جزو دوم، ص ۲۲۴ و معارف محقق
 ترمذی، طبع فروزانفر ص ۴۰ و نیز تملیقات آن ص ۱۳۴ و دیوان سنائی،
 چاپ رضوی، ص ۸۶۱ دیده شود. مصراعی دیگر از این غزل در سندبادنامه
 ۱۵/۱۲۵ آمده است.

۱۶/۱۳۵: آرامت بهار... از سنائی است: دیوان ص ۱۱۴۷

۱۴/۱۳۸-۱۵: حورا مگر... از اشعار معزی است: دیوان، طبع اقبال ص ۷۴۳

۸-۵/۱۴۳: بزمزم و عرفات... از سوگندنامه ادیب‌صابر است: مونس‌الاحرار، چاپ
 میر صالح طبیبی، ص ۲۰۵ (= ۲۰۱)

۱۷/۱۵۰: گفت خوبان... از سنائی است: حدیقه ص ۳۲۷

۹/۱۵۲: الظلم نار... به سعدی و متنبی ص ۱۹۱ مراجعه شود.

۶/۱۵۲: التانی من... رجوع شود به احادیث مثنوی ص ۹۵

- ۲/۱۵۷: جوانی واز... از نرخی است: دیوان، چاپ دبیرسیاقتی ص ۳۹۲
- ۶-۵/۱۶۳: کسی که... این بیت سنائی است: دیوان ص ۱۷۹. در مرزبان نامه چاپ قزوینی ۸۸ و کلیله ۱۱/۲۴۵ نیز نقل شده است.
- ۱۳-۱۲/۱۶۳: کنون کی... از جمله ابیات معزی است: دیوان، طبع اقبال، ص ۲۳۵.
- بیت ۶۹۳
- ۲/۱۶۷: وللارض من... رجوع شود به تعلیقات حدیقه ص ۵۵ و معارف بهاءولد ص ۹۴ و تعلیقات این اخیر ص ۱۶۷ پیعد و امثال و حکم ج ۴ ص ۱۸۹۵
- ۴/۱۷۴: در گریه و یاد... از سید حسن غزنوی است: دیوان ص ۲۷۳
- ۲/۱۷۹: خسردالدنیا... قسمتی است از ایه ۱۱ سوره حج
- ۱۸-۱۷/۱۸۰: نگاری کز... از معزی است: دیوان ص ۱۳۳ در کلیله نیز منقول است
- ۳/۳۵۷
- ۳-۲/۱۸۴: ای مستان... از سنائی است: دیوان، چاپ رضوی، ص ۸۰
- ۷/۱۸۶: از یار بهر... از ابیات سنائی است: دیوان ص ۸۵۸. مصراع دوم این بیت در تحفة الملوك (طهران، ۱۳۱۷ به کوشش سیدحسن تقی زاده) در صفحات ۴۰ و ۹۰ آمده است.
- ۲/۱۸۷: این کار بزر... از عمادی است: به چهار مقاله، چاپ معین، ص ۶۱۳ (چند توضیح) و امثال و حکم ج ۴ ص ۱۴۴۱ س ۴ مراجعه شود.
- ۹/۱۸۷: زر اگر... از حدیقه سنائی است: ۱/۴۰۷
- ۹/۱۸۸: هر شب گردد... از رشید و طواط است: دیوان، چاپ نفیسی، ص ۶۱۷.
- ۱۷-۱۶/۱۹۰: صبر با عشق... بجز دیوان اتوری ص ۴۶۴، نولکشور، ۱۲۹۶ که مرحوم آتش ذکر کرده است، کلیات شمس ج ۲ ص ۲۵۵ نیز دیده شود.
- ۲/۱۹۱: نوید مشو... این بیت در امثال و حکم، ج ۴ ص ۱۸۴۲ و ج ۳ ص ۱۲۰۴ به قره‌العیون (۹) نسبت داده شده است.*
- ۲/۱۹۷: معشوقه بسامان... از سنائی است: دیوان ص ۸۳۸
- ۵-۴/۲۲۱: صبح آمد... از کسائی است: بهشت سخن، ج ۱، ص ۳۱ و تاریخ ادبیات در ایران ج ۱ ص ۴۴۶
- ۱۶/۲۳۵ و ۱/۲۳۶: بر زنان دل... در گوینده این دو بیت اختلاف است: دیوان سنائی، چاپ دوم مدرس ص ۱۰۶۵ و لباب‌الالباب، طبع نفیسی ص ۳۹۴ و مجمع‌الفصحاء، طبع مصفا ج ۲ ص ۸۷۸ دیده شود. در دو مأخذ اخیر به دهقان علی شطرنجی نسبت داده شده است.
- ۴/۲۴۶: ترک‌الرای... این مثل در کلیله و دمنه مینوی ۹/۱۱۷ و نشة‌المصدر ۷/۱۰ و حواشی و تعلیقات آن ص ۱۴۰ نیز آمده است. یادداشت‌های قزوینی ج ۲ ص ۶۴

* قره‌العیون مذکور در امثال و حکم همان است که به نام قره‌العین به اهتمام امین‌پاشا جلالی (تبریز ۱۳۰۴) چاپ شده و بیت مورد سخن در صفحه ۳۳ آن آمده است. (آینده)

- ۴/۲۵۵: نه هیچ ساکن... از ابوالفرج رونی است: دیوان ص ۶۱. دو بیت دیگر از همین قصیده در سندبادنامه ۸/۳۲-۹ آمده است.
- ۴/۲۵۸: هر که یا... از سنائی است: دیوان ص ۴۲۸
- ۵/۲۶۰: کی باشی کی... سنائی راست: دیوان ص ۱۰۱۰
- ۱۴/۲۵۷: گر بستجد... از ابوالفرج رونی است: دیوان ص ۱۰۵
- ۲/۲۷۷: قضا قضاست... از میخک ترمذی است: مجمع الفصحاح ۳ ص ۱۱۷۶ و حدائق السحر، چاپ اقبال ص ۱۲۷
- ۸/۲۸۰: فحماً... این بیت از ابوالقاسم علی بن الحسن بن رضوان الغیاط الغزوی است: رجوع شود به مقدمه کلیله چاپ مینوی ص ۷، هامش ۷
- ۷/۲۸۲: جوانی که... از فرخی است: دیوان، چاپ دبیرسیاقی، ص ۳۹۲. بیٹی دیگر از همین غزل در ۲/۱۵۷ آمده است.
- ۴/۳۱۲: مانا کی حریف... از مسعود سعد است: دیوان، چاپ رشید یاسمی، ص ۷۲۱
- ۱۵/۳۲۰: از عهدۀ عهد... از سنائی است: دیوان ص ۱۱۳۰
- ۱۶/۳۲۵: در دست دل... از انوری است: ج ۲ ص ۱۰۱۳ از چاپ مدرس رضوی
- ۱۲/۳۲۶ و ۱۳: اذاجاء... رجوع شود به مجمع الامثال میدانی ص ۷۷، چاپ طهران، ۱۲۹۰ قمری
- ۴-۳/۳۲۷: الفرار مما... رجوع کنید به احادیث مثنوی ص ۱۹۱
- ۲/۳۴۱: الدنيا... به احادیث مثنوی ص ۱۱۲ مراجعه شود.

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی

مرکز جامع علوم انسانی

لیلی و مجنون نظامی گنجوی

خط از کیخسرو خروش. تصحیح و مقدمه از خسرو زعیمی.
تهران، ۱۳۶۲. رقمی. ۳۳۸ ص.

تاکنون لیلی و مجنون بدین زیبایی و بدین خط روشن و دیده‌نواز چاپ نشده بود. از خروش پیش‌ازین دیوان حافظ را چاپ کرده بودند و بحق خواستار بسیاریافت و اینک در لیلی و مجنون کمال و نیروی استادی خویش را در خط نموده است. این‌گونه کتابها یادآور آنست که هنر کتاب‌پردازی خوب ایرانی هنوز زنده است.